

СОФИ ДАНИЈЕЛ, МИЛИВОЈ СРЕБРО

ПРЕВОДИЛАЦ ОД СТРАСТИ И ИЗАЗОВА

Поводом годишњице смрти Жана Дескаа
(19. фебруара 2019)

За Жана Дескаа (Jean Descat, 1931–2019), француског преводаоца са српског и професора словенских књижевности и језика (предавао је руски и српскохрватски), може се рећи без оклевања да је био човек страсти и изазова.

Рођен на југозападу Француске, у департману Жиронда, у породици пореклом из Ланда, Жан Деска се одлучује за универзитетске студије руског и добија, од Министарства спољних послова, једну од првих стипендија за усавршавање у Русији. После студијског боравка у Москви, служи војни рок у морнарици као резервни официр и преводац, а затим слуша предавања код професора Пјера Паскала (Pierre Pascal) у Паризу и, са највишом оценом, полаже државни испит за професора руског. Такође студира српскохрватски код професора Жоржа Лисјанија (Georges Luciani) у Бордоу, где паралелно похађа часове на Школи за лепе уметности (Ecole des beaux-arts).

Почетком шездесетих година прошлог века Жан Деска добија једно од првих места професора руског језика у лицеју Шамполион у Греноблу, затим проводи више година у Београду као лектор француског језика на Филолошком факултету, пре него што ће постати доцент на Универзитету у Бордоу. На Одсеку за словенске студије овог универзитета предаваће руски и српскохрватски до краја каријере, коју ће завршити као његов управник. Био је носилац угледног француског акедемског одликовања – Chevalier de l'ordre des Palmes académiques, а сви његови студенти га памте као

пасионираног и веома духовитог професора који им је, својим ентузијазмом, преносио љубав према преводаштву.

И после лекторског рада у Београду, Жан Деска је остао врло везан за Србију, у којој је имао бројне пријатеље, нарочито писце (Бранимир Шћепановић, Драгослав Михаиловић) и универзитетске наставнике (Радивоје Константиновић, Драган Недељковић, Михаило Павловић). Префињени познавалац националних књижевности бивше Југославије (током више година био је стручни консултант код Галимара), значајно је допринео представљању њених писаца у Француској: превео је, за неколико великих француских издавача, око тридесетак књига – романа и збирки приповедака и песама – међу којима се налазе и књиге Меше Селимовића, Данила Киша, Бранимира Шћепановића, Драгослава Михаиловића, Данка Поповића, Милорада Павића и, наравно, Иве Андрића. Жан Деска је и лично познавао јединог југословенског нобеловца, који је прихватао да чита пре објављивања неке његове преводе и да му потом пренесе своја запажања. Нека од тих запажања су му касније служила као референце.

Са нарочитим осећањем за прозодију матерњег, француског језика, Жан Деска је начинио можда и најлепше преводе српских савремених аутора. Увек дискретан, схватао је превођење као својеврсну игру са језиком, као активност која причињава задовољство. Био је преводац-уметник, мајстор у своме занату и као такав признат од стране својих колега, од којих је један, Алан Капон (Alain Carron), чак признао да му је Жан Деска отворио очи и да без њега не би сигурно био оно што је данас.

У једном чланку који је посветио писцима из бивше Југославије Жан Деска је записао:

Оно што на западног читаоца, нарочито француског, оставља можда најјачи утисак док чита дела наших словенских суседа, јесте крајња напетост сукоба, оштрина запажања без компромиса, жести-на атмосфере којом се огољују односи између ликова...

Те словенске особености је посебно осећао у српској књижевности и увек настојао, у својим преводима, да пронађе одговарајућа стилска средства како би их изразио на најадекватнији начин и тако их, не изневеравајући оригинал, приближио француском читаоцу. Његова „специјалност” се састојала у томе да „уђе” не само у стил аутора којег преводи него и под кожу његових јунака. Најречитији пример за то је његов превод *Књи́ге о Милути́ну* Данка

Поповића, исписане у форми исповести српског сељака који своју животну причу казује колоритним језиком родне Шумадије. Жан Деска је толико бриљантно „ушао” у Милутинов *сказ* да је професор Драган Недељковић, који је добро познавао француски, с одушевљењем приметио да он „звучи” у преводу „још боље” него у оригиналу!

Али како говорити о Жану Дескау а да се не помену *Усџа џуна земље* Бранимира Шћепановића, роман чије је прво издање објављено на француском 1975. године. И у случају ове књиге тешко је рећи шта је боље – оригинал или превод! Оно што је, међутим, извесно јесте чињеница да је у великој мери захваљујући своме „магистралном преводу” – да цитирамо критичара Бертрана Флавињија (Bertrand Flavigny) – ово Шћепановићево ремек-дело постало једна од најомиљенијих књига не само студената српско-хрватског него и француских издавача: према наводима самог аутора, овај кратки роман – који у форми фантазмагоричне алегорije, и кроз причу о драматичној и апсурдној хајци, слика човеков усуд – доживео је до сада у Француској чак двадесет три издања! Случајност или судбина, последње издање је изашло из штампе само неколико месеци пре одласка његовог преводиоца који је, како тврди издавач (Tusitala), одлучио да „поново ишчита свој превод како би одстранио један невидљиви англицизам који га је мучио пуне четрдесет три године!” Занимљиво сведочење о неизмерној одговорности са којом се преводилац односио према своме послу.

Током деведесетих година, у време драматичних дешавања на Балкану, Жан Деска је наставио своју преводилачку мисију, убеђен да се посредством књижевности може најадекватније приказати комплексност и тамна страна конфликтних етничких односа у једном региону који Запад одвајкада види као буре барута. Из тих разлога је и превео једно од ремек-дела Иве Андрића, *Омер-џашу Лајласа*, које је сматрао за најбољи роман овога писца. Веровао је, наиме, да је за разумевање грађанског рата у Босни – који је карактерисало брутално, често ирационално насиље непојмљиво са становишта једног француског посматрача – било неопходно прочитати овај роман. Али је убрзо схватио да у медијској галами није више било места ни за уметничку реч ни за нијансирано размишљање.

Веома погођен грађанским ратом у Југославији, Жан Деска је, после одласка у пензију, себи поставио нови изазов, повезан такође са Балканом: посветио се учењу турског језика (који је, после вишевековне отоманске окупације овог региона, оставио трагове

и у српском). Изврсни преводилац српских писаца је тако, релативно брзо, постао један од еминентних преводилаца савремених турских романсијера, међу којима се издвајају Јашар Кемал, Недим Гурсел, Асли Ердоган, Муратан Мунган, Хакан Гундај. Најбољи доказ за ту тврдњу је његов превод романа *Још* Хакана Гундаја, који је 2015. године овенчан угледном француском наградом за стране ауторе – Prix médicis étranger, али и једна дирљива изјава Недима Гурсела (реч је о писцу чијих шест књига је објављено у Француској у преводу Жана Дескаа који је само три дана пред смрт предао издавачу свој последњи превод, Гурселову књигу *У сенци пирамида*). На вест да је његов преводилац преминуо, овај турски писац је изјавио: „Своје постојање на француском дугујем њему.” Има ли лепшег признања за једног преводиоца?

Мало се зна да је Жан Деска био и сликар изразитог талента. Био је пре свега фасциниран дрвећем, али на његовим сликама се такође налазе мотиви инспирисани бројним путовањима, као на пример у Полинезију, у Јапан и на Ускршње острво. Надамо се да ће се једнога дана појавити и одговарајућа публикација посвећена његовом сликарству, или бар бити организована изложба у његову част.

Премда се бавио спортом целог живота (у младости је чак учествовао и на спортским такмичењима), Жан Деска је, иронијом судбине, преминуо од срчане инсуфицијенције као последице урођене мане, али коју је открио кад је већ било касно.

Нека нам буде дозвољено да завршну реч препустимо самом преводиоцу, посредством цитата кратког одељка из изврсног превода романа *Уста љуна земље* његовог драгог пријатеља „Бране”:

Tandis qu'il cherchait la réponse à toutes ces questions, fixant sa propre mort comme un miroir obscur, sa vie tout entière se refléchit soudain avec une effrayante netteté, image toute proche, aux lignes disgracieuses et aux couleurs criardes ; elle se mit à danser devant ses yeux et il comprit soudain que l'existence de l'homme n'a de sens que grâce à l'amour et à la beauté...

(Док је тражио одговор на сва та питања, читав живот му се – из сопствене смрти у коју је био загледан као у тамно огледало – одједном, са застрашујућом јасноћом одрази и попут једва измакнуте слике, погрешних линија и неусаглашених боја, заигра пред очима, откривајући му неочекивано да је смисао људског постојања, пре свега, садржан у љубави и лепоти...)

Главни преводи Жана Дескаа са српског
(наведени хронолошким редом)

Danilo KIŠ, *Jardin, cendre* (Бацџџа, љеџе), éd. Gallimard, 1971, 1983 et 1989.

Dragoslav MIHAILOVIĆ, *Quand les courges étaient en fleurs* (Кад су цвеџале љикве), Gallimard, 1972.

Branimir ŠĆEPANOVIĆ, *La Bouche pleine de terre* (Усџа љуна земље), l'Age d'Homme, 1975, Julliard, 1983 et de Fallois, 1988.

Branimir ŠĆEPANOVIĆ, *L'autre temps* („Оно друго време”), in *Trois récits fantastiques slaves*, l'Age d'Homme, 1977.

Branimir ŠĆEPANOVIĆ, *Le Rachat* (Искуџење), l'Age d'Homme, 1978.

Branimir ŠĆEPANOVIĆ, *La Mort de Monsieur Golouja* (Смрџ ѓосџодина Голуџе), l'Age d'Homme, 1978 et Julliard, 1983.

Meša SELIMOVIĆ, *La Forteresse* (Тврђава), Gallimard, 1981.

Ivo ANDRIĆ, *La Soif et autres nouvelles* („Жеђ” и друге приповетке), l'Age d'Homme, 1980 et Julliard, 1988.

Miodrag BULATOVIĆ, *Gullo gullo* (Гуло, џуло), Belfond, 1987.

Ivo ANDRIĆ, *Titanic et autres contes juifs* („Титаник” и друге јеврејске приповетке), Belfond, 1987 et Le Serpent à Plumes, 1999.

Danko POPOVIĆ, *Le livre de Miloutine* (Књџа о Милуџину), Stock, 1989.

Ivo ANDRIĆ, *Omer Pacha Latas*, Belfond, 1992 et Le Serpent à Plumes, 1999 et 2001.

Branimir ŠĆEPANOVIĆ, *L'Été de la Honte* (Срамно леџо), Herodotos / Le Milieu du Jour, 1992.

Milorad PAVIĆ, *Le rideau de fer* (Гвоздена завеса), Belfond, 1994.

Milorad PAVIĆ, *Les chevaux de Saint-Marc* (Коњи свеџоџ Марка), 1995.

Srdjan VALJAREVIĆ, *Joe Frazier et 49 (24) poèmes* (џо Фрејзер и 49 (+24) љесама), Éditions du Rocher, 1998.

Isak SAMOKOVLJIJA, *D'un printemps à l'autre* (Од љрољеђа до љрољеђа), Payot, 1999.

Milorad PAVIĆ, *Dernier amour à Constantinople* (Последња љубав у Цариџраду), Ed. Noir sur blanc, 2000.

Ivo ANDRIĆ, *Contes au fil du temps* (избор приповедака), Ed. le Serpent à plumes, 2005.*

Превео са француског
Миљивој Сребро

* Француска верзија овога текста објављена је у часопису *Revue des études slaves*, Paris, XC/3, 2019, 499–503.